

Denne artikkelen kan kopieres fritt og viderefremidles til andre.

En forutsetning er at navn på utgiver (Strinda historielag), årbokas årstall og forfatter(e) oppgis.

Det må ikke foretas endringer i artiklene.

Det er ikke tillatt å skanne eller kopiere bilder i bøkene for bruk i andre sammenhenger.

Langs forhistoriske vegfar i Strinda

Av Merete Moe Henriksen

Fra Strindaområdet kjenner vi relativt få gravfunn fra jernalderen sammenliknet med bygdene i de indre delene av Trondheimsfjorden. Da Theodor Petersen i sin oversikt over forhistorien i bygdeboka for Strinda skulle gi et overblikk over den yngre periode av jernalderen, måtte han da også innrømme at kjente kulturminner fra denne perioden i Strinda var påfallende få (Petersen 1949: 50). Stor var derfor interessen, da det på vårparten i 1936 ble meldt om et større gjenstandsfunn på gården Valset ved Jonsvatnet.

Gravfunnet fra Valset

Gravfunnet fra Valset kom for en dag under arbeidet med utbedring av veien som går forbi Valset gård langs Jonsvatnet. Ved å rette ut en kurve i veien, skar man samtidig gjennom restene av en stor gravhaug som lå på lokaliteten Grindhaugen; nær veikrysset hvor veien i dag tar av mot Vassdal. Folkene på gården kunne fortelle at det i flere år hadde blitt kjørt bort lass med stein fra stedet, og selve gravminnet må derfor ha vært en jorddekket røys. I begge veikantene traff man på oldsaker. Museet ble varslet, og en ettergravning ble foretatt av arkeologen Brage Irgens Larsen. Ganske raskt kunne man fastslå at det dreide seg om gjenstander fra to graver

– en mannsgrav og en kvinnegrav som nå lå på hver sin side av veien.

De fleste av gjenstandene som ble funnet, viste seg å ha tilhørt mannsgraven. Med seg i graven hadde den døde fått både sverd, våpenøks, en kniv og 5 pile-spisser. Sverdet ble funnet i tre sterkt forrustede deler, men er likevel godt nok bevart til at man kan se at det har vært enegget. Hjaltene på grepet er tykke og korte, og viser sammen med den eneggede klingingen at sverdet har tilhørt den vanligste typen sverd som var i bruk på begynnelsen av 800 – tallet. Sverdet daterer dermed mannsgraven til eldre vikingtid. Pilespissene som ble funnet i graven, kan ha utgjort en del av våpenutrustningen, men kan også i lys av gårdens nærhet til store utmarksområder vitne om at den døde har drevet med jakt. Foruten våpnene ble det også funnet en nål av bronse. Nåla bestod av en 9 cm lang stamme med et flatt profilert hode. Mellom hodet og stammen på nåla ble det funnet rester av tøy, som tyder på at nåla har vært festet til klesdrakten den døde ble gravlagt i.

Skåls pennene av bronse som ble funnet i kvinnegraven, viser at kvinnen har vært iført den tradisjonelle kvinnedrakten i vikingtid da hun ble gravlagt. Skåls pennene var et fast tilbehør til kvinnedrakten gjennom hele vikingtid, og ble båret parvis på hver side av brys-

Skålspennene av bronse fra Valset. Opprinnelig har det vært festet 9 knopper til spennene. Disse knappene har trolig vært av sølv, men ingen av dem er bevart.

Foto: Bruce Sampson, Vitenskapsmuseet.

Sverdet og øksha fra mannsgraven på Valset. Sverdet er omtrent komplett, og det har hatt en lengde på ca. 90 cm.

Foto: Bruce Sampson, Vitenskapsmuseet,

tet for å holde selekjolen oppe. Spennene fra Valset tilhører den vanligste typen som var i bruk stort sett gjennom hele 800 – tallet. Slike spennere ble masseprodusert, og det er ingen ting som tyder på at spennene fra Valset har utgjort noe unntak. Spennene er prydet etter datidens mote med dyreornamentikk i form av gripedyr. I tillegg til skålspennene ble det i kvinnegraven funnet rester av 15 – 16 klinknagler av jern, som trolig har holdt sammen et treskrin den døde har fått med seg.

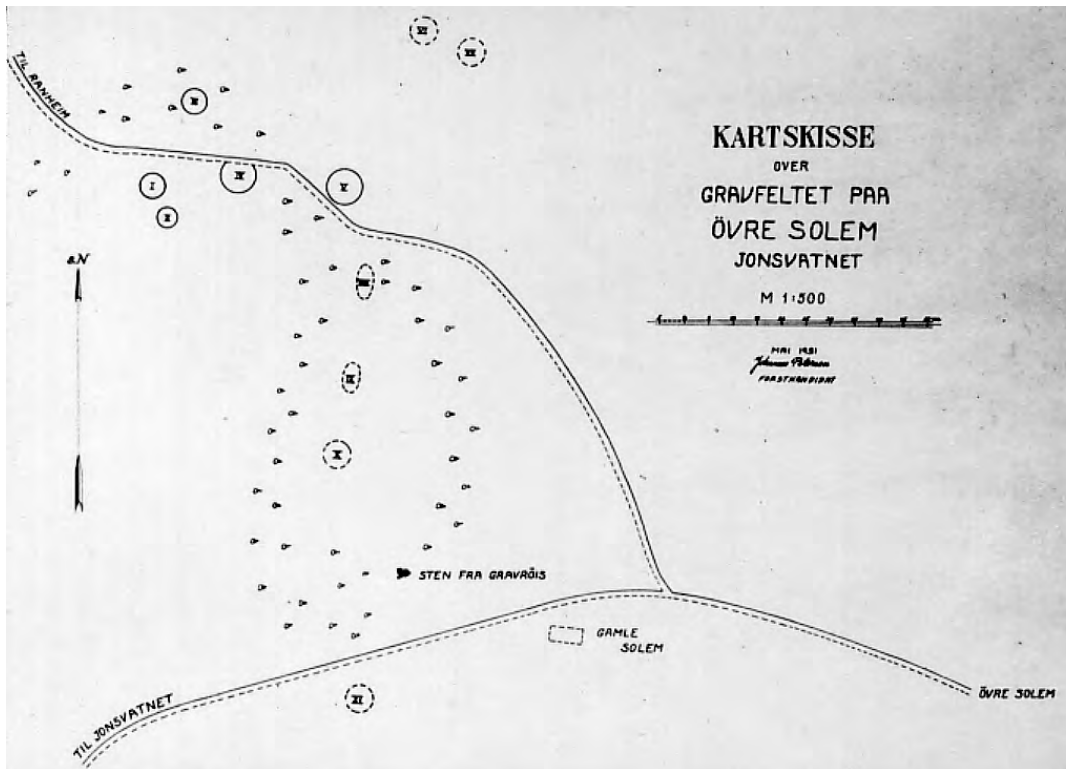
Ut i fra gravhaugens beliggenhet samt gravgodsets datering må vi tro at det er bonden og husfruen på Valset som har blitt gravlagt her. Både kvinnen og mannen har blitt gravlagt ubrent. Denne skikken ser ut til å ha vært utbredt i Strindaområdet i yngre jernalder, i motsetning til i de indre fjordstrøkene, hvor branngravskikken er den dominerende form for gravskikk.

Valsetfunnet utgjør et av de største gravfunn i form av antall gjenstander fra vikingtid som vi kjenner fra Strinda. Noen stormann har han nok likevel ikke vært, bonden på Valset, selv om det ikke var alle forunt å få med seg to angrepsvåpen som sverd og øks i graven. Gjennom gjenstandene de døde fikk med seg, får vi snarere et inntrykk av mennesker som har tilhørt den jevne bondestand i Strinda.

Jernalderbosetningen ved Jonsvatnet

Fra gården Valset kjenner vi ikke andre funn eller gravminner fra jernalderen. Gårdens navn med endelsen -set, antyder da også at vi her har å gjøre med en relativt sen rydning. Stedsnavnsforskere mener å kunne datere -set-gårdene til perioden 600 – 1000 e. Kr. Av dette kan vi slutte at også gården Glenset, en av nabogårdene til Valset, trolig har vært anlagt innenfor dette tidsrommet. Fra andre gårder rundt Jonsvatnet kjenner vi yngre jernalders gravfunn fra Solem og Jervan øvre. På begge gårdene er det gjort funn av sverd fra eldre vikingtid. Muligens må også et økseblad fra yngre jernalder funnet på Vassdal oppfattes som et gravfunn.

På Løkstadåsen eller Svartåsen, på vestsiden av Jonsvatnet, ligger en gravrøys med vid utsikt utover Jonsvatnet. Ved en befarings av lokaliteten i 1942 ble det også observert en annen mulig gravrøys her. Gravrøysa må være rester etter Løkstadgårdens gravfelt i jernalderen. Av gjenstandsfunn fra denne gården kjenner vi et vevspyd av bein fra yngre jernalder eller middelalder, som oppgis å ha blitt funnet i en bergsprekk på Løkstadodden. Funnomstendighetene peker i retning av at vevspydet kan ha tilhørt et gravfunn. Gårdsnavnets endelse på -stad henviser helst til en anleggelse av gården i yngre jernalder. Trolig har også gården Røstad blitt ryddet i løpet av denne tidsperioden.

Gravfeltet på Solem slik det framsto ved Museets oppmåling i 1931. Fra toppen av Solemskleiva har vegfaret gått videre nedover skråningen og passert området hvor tunet på Solem nedre i dag ligger

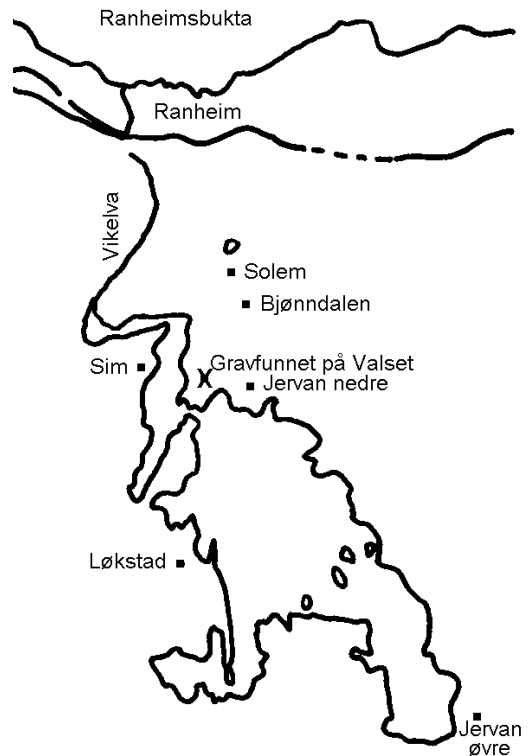
Når det gjelder en mulig gårdsbosetning i eldre jernalder i området, har vi lite å bygge på ut fra arkeologiske kilder. På gården Solem skal det imidlertid ha blitt funnet leirkar på gravfeltet tilhørende gården (Petersen 1939:45). Leirkar ser ikke ut til å ha vært i bruk i yngre jernalder, men kjennes derimot fra flere graver fra den eldre perioden av jernalderen, og da spesielt fra folkevandrings-tid (ca. 400 – 600 e. Kr.). Gårdsnavn med endelsen –heim mener man må henføres til de fem – seks første hundreårene av vår tidsregning, og en slik

datering samsvarer med det arkeologiske funnmaterialet fra gården. Sim, som betyr ”sjøheim”, må også antas å være en av de eldste gårder ved Jonsvatnet, selv om vi så langt ikke kjenner noen sikre funn fra jernalderen herfra. Gårdens navn innebærer at det ikke kan ha ligget mange gårder ved vatnet da gården ble anlagt. Det er også sannsynlig å anta at gården Jervan kan gå tilbake til eldre jernalder. I dette gårdsnavnet har vi bevart det norrøne navnet på Jonsvatnet, som har vært ”Jerfir”.

Den første stavelsen i gårdsnavnet Valset kommer ifølge O. Rygh av norrønt “Vaðla”, som er flertallsformen av Vaðill, og som betyr “grunt sted i vann” eller vadested. Navnet henviser til det grunne sundet mellom Litjvatnet og det egentlige Jonsvatnet, og som i dag går under navnet Valen. Tolkningen av gårdens navn skulle da bli “boplassen ved vadestedet”. Fra nyere tid kjenner vi til at det fra Valset har foregått en del ferdsel over sundet til den andre siden av vatnet. Gårdens navn viser at en slik ferdsel også må ha funnet sted i yngre jernalder. Vadestedet ved Valset må ha vært et smart vegvalg for folk som kom fra området ved Ranheim og Jonsvatnet og skulle videre mot Bratsberg. I Bratsberg vitner både gjenstandsfunn og gravminner om gårdsbosetning alt fra eldre jernalder.

Langs gamle vegfar

Da bonden og husfruen på Valset ble gravlagt en gang på 800 – tallet, var det nettopp ved vegen over til Valen de fikk sitt siste hvilested. Anleggelsen av gravfelt ved ferdselsveger var vanlig i jernalderen. Slik ble minnet om den døde holdt levende. I tillegg har nok gravminnene fungert som markering av både eiendom og status. Anleggelsen av gravhaugen ved Valen kan derfor også sees som et uttrykk for Valsetgårdens kontroll over ferdselen her. Kontroll av viktige ferdselsveger i jernalderen ga grunnlag for makt og rikdom, trolig fordi sentralt plasserte gårder kunne kreve avgifter av folk som passerte. At det

Kart over Jonsvatnet og Ranheim med omtalte lokaliteter avmerket.

foregikk plyndring på slike steder kan heller ikke utelukkes.

Kanskje har også kontrollfunksjoner knyttet til ferdselen over Valen bidratt til Valsetgårdens økonomi, selv om det nok var andre gårder i nærheten som dro større fordel av beliggenheten ved Jonsvatnet og ferdselen her. La oss derfor se nærmere på hva de arkeologiske kildene kan fortelle oss om ferdselsvegene gjennom området i jernalderen.

Noen av årbokas lesere har sikkert lagt søndagsturen til Tjønnstuggu og Solemstjønna ovenfor Reppe, og kanskje også fulgt Solemskleiva videre oppover. Like kjent er det kanskje ikke at man dermed følger et av de eldste vegfar i Strinda som fremdeles er i bruk. Denne vegen har gått langs nordøstre kant av Reppesåsen, opp Solemskleiva og deretter videre i sørøstlig retning gjennom Bjønndalen mot Jonsvatnet og Jervan. Trolig er dette deler av en gammel vei-forbindelse som har forbundet gårdene i Ranheimsbukta og gårdene ved Jonsvatnet med Selbu.

På toppen av Solemskleiva, på lokaliteten Åskirken, ligger et av Strindas få gjenværende gravfelt fra jernalderen. Gravfeltet, som må ha tilhørt gården Solem, består i dag av i alt 5 gravhauger med en størrelse på 5,5 – 8 m i diameter. Da feltet ble kartlagt av Museet i 1931, ble det imidlertid funnet spor etter minst 11 gravhauger her. Haugene er så vidt synlige som svake forhøyninger i terrenget, og flere av dem har en grop i midten, som er spor etter tidligere plyndring. Alle gravhaugene ligger langsetter den gamle ferdselsvegen. Funn fra folkevandringstid fra gravhaugene her, gjør at vi kan fastslå at også ferdselsveien må ha vært i bruk i dette tidsrommet. På bruket Solemstrø under Solem, ble det i en haug like ved den gamle vegen gjennom Bjønndalen funnet et sverd fra vikingtid. På lokaliteten skal det også ha ligget to andre gravhauger. Også funnet av øksebladet fra yngre jernalder på gården

Vassdal, kan muligens sees i sammenheng med det gamle vegfaret.

Ikke alle vegfar har satt like tydelige spor etter seg i det arkeologiske materialet. Fra Osen ved enden av vatnet har det også trolig gått en veg langsetter Vikelva og ned til Ranheimsområdet, og folk som skulle over Valen har nok ikke bare kommet ned gjennom Bjønndalen, men kanskje også langs vestsiden av Valsetåsen. Vegene gjennom området i jernalderen har trolig vært mange, og ikke alle har vært like viktige. Felles for mange av dem, var imidlertid at de førte ned til gårdene ved Ranheimsbukta, hvor vi finner noen av de eldste gårdene i Strinda.

Bygda ved Vikelva

Mens de fleste gårdene ved Jonsvatnet ser ut til å ha blitt ryddet i yngre jernalder, tyder både gårdsnavn og gjenstandsfunn på at opprinnelsen til gårder som Vik, Være, Reppe og Ranheim må søkes i den eldre perioden av jernalderen, kanskje også enda tidligere. Være og Reppe er begge –vin navn (Verrin og Reppin), og det synes å være enighet om at hovedgruppen av –vin navn plasserer seg i de nærmeste århundrene etter Kristi fødsel. Som vi så tidligere, må også mange av –heim gårdene tidfestes til denne perioden.

Forholdene har ligget godt til rette for gårdsbosetning i området ved Ranheimsbukta. Jorda ved sjøen her har vært relativt lettrevet, samtidig som

Vikelva som renner gjennom området har forsynt gårdene med vann. Gårdene har ligget gunstig til i forhold til sjøveis kommunikasjon, og bukta ved Vikelvas utløp har også bydd på gode havneforhold. I tillegg må gårdene her ha hatt tilgang på utmarksressurser i form av treverk, jakt og fangstprodukter fra Jonsvatnet og områdene omkring. Gårdsbosetning gjennom lang tid har da også satt spor etter seg i det arkeologiske materialet i form av både gravminner og funn.

Da Gerhard Schøning reiste gjennom Ranheimsområdet i 1774, kunne han observere flere gravhauger i området. Øst for Grilstad lå en tett samling av til dels store rundhauger og langhauger. På gården Vik vest for Vikelva, så Schøning to bautasteiner, og ikke langt unna lå også en stor rund "Kiæmpehaug". På gården Ranheims grunn lå det flere store gravhauger langsmed strandkanten, og også videre bortover mot Være. Ved en av disse gravhaugene skal det ha stått en stor bautastein, som ved Schønings besøk var veltet. På gårdene Være og Refset kunne Schøning også observere flere gravhauger. Lorenz Diderich Klüwer kunne i sin reiseberetning fra 1823 berette at det "næsten overalt paa Strinden, især langs Søen ved Gaardene Grilstad, Teslien, Rannem, Vere og lige til Malvigens Annexkirke, findes forskjellige, baade Kæmpehouge og Skibshouge, dels med og dels uden Steenomsætning".

På gården Være ble en av gravhaugene som lå langsetter sjøen utgravd i 1891. I haugen, som hadde en størrelse på 20 m i diameter, ble det funnet en mannslang hellekiste som inneholdt mennesketerner (Rygh 1880:228). Gravformen synes å peke mot en datering til de første århundrene etter Kr. f. Til samme tidsrom hører også trolig en grav som ble funnet på Nedre Ranheims grunn på begynnelsen av 1800-tallet. Graven inneholdt et skjelett, og rundt hodet og overkroppen var det dannet et slags kammer av kantstilte heller med en overligger. På samme gård skal det også i 1852 ha blitt gjort funn av spydspisser fra den eldre perioden av jernalderen. I 1950 ble det gjort nok et gravfunn på gården Være, men denne gang fra 900-tallet. Mannen som hadde blitt gravlagt her i vikingtid, har vært fullt utrustet til møtet med en annen verden. Med seg i graven hadde han fått et fullstendig våpensett bestående av både sverd, øks, spydspiss og skjold. I tillegg ble det funnet rester av en stekepanne og en saks. De fleste av funnene fra området ved Ranheimsbukta er imidlertid gjort på den gamle gården Vik, som vi her skal se litt nærmere på.

Vik – gammel storgård i Strinda

Gården Vik er trolig den eldste gården i området ved Ranheimsbukta, og har fått navn etter vika ved Vikelvas utløp. På grunn av landhevingen i området, må denne vika ha vært større i eldre jernalder enn i dag. Vikgården eksisterer ikke lenger, men minnet om gården er bevart

gjennom navn som Overvik, Vikåsen og Vikelva. Historikeren Henrik Mathiesen, som selv bodde på Fagrabrekka på Ranheim, har ved hjelp av skattelister og utskiftningsprotokoller forsøkt å rekonstruere den gamle gårdens grenser (Mathiesen 1903). Mathiesen konkluderer med at Vik må ha vært en stor eiendom, som trolig har strukket seg fra sjøen og opp til Jonsvannets nederste og vestligste del. Vikelva har trolig utgjort grensen mot øst, mens gården trolig har grenset mot Tesli, Rotvoll og Grilstad mot vest. I 1984 ble det av Museet gjort forsøk på å lokalisere gammeltunet på gården. Om lag 50 m vest for grensen mellom Presthus og Ranheim ble det funnet spor etter kulturlag under matjordlaget. Det må likevel foretas grundigere undersøkelser for å få fastslått hvor gården har ligget.

Fra det som må ha tilhørt gården Viks grunn, kjenner vi flere gjenstandsfunn fra jernalderen. På Petersborg skal det noen år før 1871 ha blitt funnet et skjelett sammen med et sverd og en spydspiss (Rygh 1880:226). Funnet er dessverre ikke bevart. Fra gården vestre Ranheim kjennes også to spydspisser fra eldre jernalder, hvorav den ene skal ha blitt funnet under noen steinheller under en svak forhøyning. På samme gård ble det også i 1950 funnet en spydspiss fra yngre jernalder. I tillegg har vi bevart en øks fra samme tidsperiode som skal ha blitt funnet i Ranheimsområdet. Som vi skal se, er det likevel ikke våpenfunnene, men de bevarte smykkene fra gården

som gjør at Vik utmerker seg blant gårdene i Strinda.

Kontakter mot øst

Som vi så tidligere, må gården Vik ha rådet over store jordeiendommer før den ble delt, trolig en gang på 1600 – tallet.

Relieffspennen fra Amalienborg på Ranheim. Kvinnen som bar denne spennen, må ha tilhørt det øvre sjikt av samfunnet. Kom hun kanskje fra Sverige, som et resultat av en ekteskapsallianse med bonden på Vik?

Korsformede spenner som denne, funnet i Hansbakkfjæra, har vært den vanligste draktspennen i folkevandringstid (ca. 400 – 600 e. Kr). Kun den øvre delen av spennen er bevart. Slike spenner ble hovedsakelig båret av kvinner, men er også funnet i mannsgraver.

Foto: Per E. Fredriksen, Vitenskapsmuseet.

Om også jernaldergården har hatt samme utstrekning er det vanskelig å si noe sikkert om. At denne gården likevel må ha hatt en viss status alt i eldre jernalder, viser en forgylt relieffspenne fra 500 – tallet, som i 1887 ble innlevert til Museet av Henrik Mathiesen. Spennen hadde i lang tid vært oppbevart på bruket Amalienborg under Presthus, og har etter all sannsynlighet blitt funnet i nærheten. På samme gård ble det i 1868 ved utpløyning av en liten gravhaug påtruffet et gravkammer med aske, kull og brente bein. Gravformen tyder helst på en datering til eldre jernalder, og viser sammen med spennen at det har ligget gravmin-

ner fra eldre jernalder på Amalienborgs grunn.

I Norden kjennes det kun 10 eksemplarer av typen som spennen fra Amalienborg tilhører. Spennene er funnet spredt over et vidt område – fra Laneset i Nord – Norge til Önsvala i Skåne. Ved undersøkelser av jernaldergården Gene i Norrland, ble det funnet støpeformer som viser at slike spenner har vært produsert på gården (Lindquist og Ramquist 1993:105). Tre spenner av denne typen er også funnet i Mellannorrland. Arkeologer har derfor villet se et mulig opphav for spennetypen i Sverige, og

Ringspenner av bronse fra Sjølyst på Ranheim. Spennen er vist i full størrelse.

tolket spredningen av de øvrige spenne-
ne som et resultat av kontakter mellom
Mellannorrland og disse områdene.
Spennen på Amalienborg har da også
vært tolket som et mulig spor etter di-
rekte kontakt mellom Gene og Ranheim
i folkevandringstid (Berglund 1995:23).

Om gårdens kontakter utad, vitner også
en korsformet spenne av bronse, som i
1997 ble funnet i Hansbakkfjæra. Spenn-
en, som kan dateres til første halvdel av
500 – tallet, ble funnet på kun 10 cm
dybde i en lokal nedsenkning mellom
oppstikkende bergrabber. Da det ligger
gravrøyser like i nærheten, er det sann-
synlig å anta at spennen har tilknytning
til området. Korsformede spenner inn-
gikk i likhet med gjenstander som reli-
effspenner og spanntformet keramikk i
det handelsnettverket som eksisterte
langsetter kysten av Midtskandinavia i
folkevandringstid.

Gjenstandsfunn viser at gården også har
opprettholdt sin posisjon i området inn i
vikingtid. I 1948 ble det under spren-
gingsarbeider i forbindelse med bolig-
bygging på Ranheim funnet en flott
ringspenne av bronse. Funnet ble gjort
på neset på vestsiden av Vikelvas utløp,
og graven som ble forstyrret må således
ha ligget på gården Viks grunn. Både
funnstedet for ringspenne samt tidlige-
re funn på gården synes å bekrefte at
Vikgårdens gravfelt har ligget ved sjø-
en, i nærheten av vika som hadde gitt
gården dens navn. Spennen lå ikke på
sitt opprinnelige sted da den ble funnet,

men må ha blitt slynget bort ved spren-
gingen. Året etter ble det nemlig gjort
funn av et økseblad, en spydspiss og fle-
re nagler like ved, som må ha tilhørt
samme grav. Graven ser ut til å ha vært
skåret ned i en lomme i fløssberget uten
noen synlig markering på overflaten.
Våpnene kan dateres til første halvdel
av 900 – tallet, og viser at ringspenne
må ha tilhørt en mannsgrav fra yngre vi-
kingtid. Trolig er bare deler av gravgod-
set bevart. Ut i fra spennens kvalitet, må
vi kunne forvente at den gravlagte også
har fått med seg et sverd som en del av
gravgodset.

Ringspenne fra Ranheim har tre bånd-
formede vulster på ringen som alle er
dekorert i et siksakmønster med smale
riflete sølvbånd på begge sider. Endene
på ringen ender i to dragehoder med ga-
pende kjeft som vender mot hverandre.
Også ved halsen på dyrehodene finner
vi riflete sølvbånd, mens det på dyrehodene
kan sees spor etter båndornamen-
tikk. Ingen eksakte paralleller kjennes
til spennen, som på grunn av sin rike de-
kor må ansees som et kvalitetsarbeid. I
motsetning til skålspenne fra Valset
er ikke dette et smykke som har vært
masseprodusert, men som må forventes
å ha tiltrukket oppmerksomhet til den
som bar den. Arkeologen Sverre Mar-
strander (1949), mener å se en
forbindelse mellom Ranheimsspenne
og ringspenner funnet i graver i Birka i
Mälaren. Dette begrunner han med lik-
heter i dekor, størrelse samt spennens

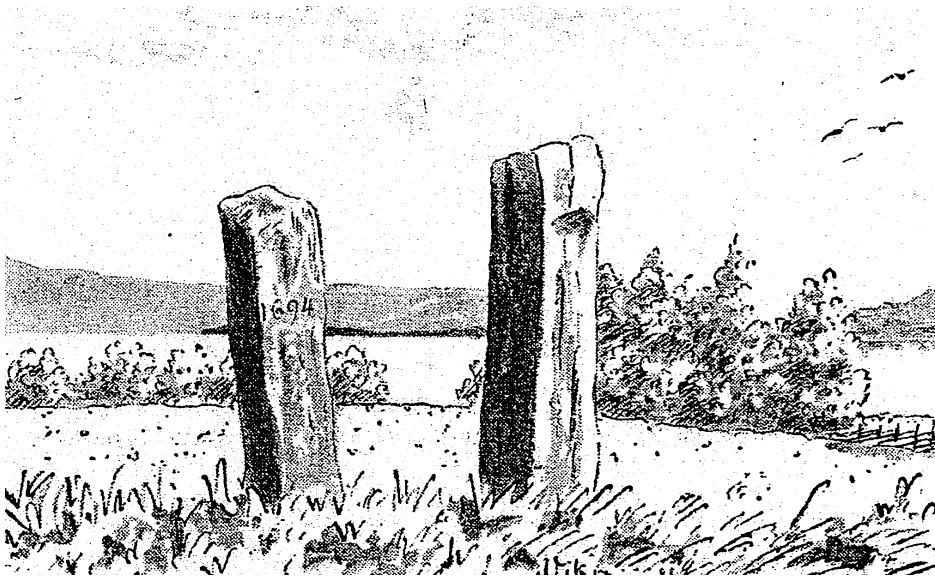
festeanordning. Marstrander ser Ranheimsspennen som et eksempel på handelsforbindelsen som har eksistert mellom Trøndelag og Mälaren i yngre vikingtid. Denne forbindelsen har satt spor etter seg i det arkeologiske materialet på begge sider av kjølen i form av likheter i gravskikk samt gjenstandstyper. Også arabiske mynter funnet i Trøndelag, antas å ha kommet hit som et resultat av handelsforbindelsen med Birka.

I den forbindelse kan det være verdt å nevne et funn fra Ranheim som dessverre ikke er bevart. På begynnelsen av 1800 – tallet skal det ifølge Henrik Mathiesen (Mathiesen 1909), ha blitt funnet en del tynne sølvmynter og rester av et menneskeskjelett i området hvor jernba-

nelinja nå går. Noen nærmere beskrivelse av funnstedet gir han ikke, men det er grunn til å tro at dette må være et gravfunn fra en av gravhaugene som ifølge Schøning og Klüwer skal ha ligget langsetter sjøen her. Hvis denne antakelsen er riktig, viser det at bonden på enten Vik eller Ranheim kan ha vært involvert i handelsvirksomhet.

Velstand i Ranheimsbukta

I tillegg til funnene som allerede er nevnt, vitner også de mange gravhaugene som har ligget i området om velstand. Store gravfelt som dette må trolig sees som et resultat av både gårdens alder og dens anledning til å gravlegge flere av gårdens medlemmer. Boligbygging, industri og dyrkningsaktivitet har dessver-

Bautasteinene som i dag står på Presthus, er blant de få bevarte fortidsminner fra storgården Vik. Tegning av Henrik Mathiesen. Fra Henrik Mathiesens privatarkiv, Gunnerusbiblioteket, UBIT.

re gjort at det i dag bare er rester tilbake av den opprinnelige fornminnebestanden i området. Ut fra Schøning og Klüwers beskrivelser, er det også vanskelig å anslå de ulike gravminnenes størrelse, annet enn at flere av dem omtales som store. På gården Være ligger det imidlertid igjen en rasert gravrøys som opprinnelig må ha hatt en størrelse på minst 20 m i diameter. Arbeidsinnsatsen som ligger bak byggingen av store gravrøys-er som denne, tyder på at det må ha vært ressurssterke personer som har stått bak oppføringen av slike gravminner.

Gerhard Schøning skal også ha observert ruiner av en kirke på Nervik ved sin reise gjennom området. Inngangen til kirkegården tilhørende denne kirken, skal ha vært markert med de to bautasteinene som nå er flyttet til Presthus. Navn som Presthus og Kirkleet har også blitt tatt til inntekt for at det engang har stått en kirke her. Henrik Mathiesen (Mathiesen 1903) har imidlertid stilt seg kritisk til dette, og påpekt at bautasteinene må ha markert graver fra jernalderen. Antatte grunnmurer viste seg også ved nærmere undersøkelser å være en veltet bautastein. Selv om dette nok er riktig, er det likevel ikke utenkelig at det kan ha stått en mindre kirke her i middelalderen. Kirker ble i middelalderen gjerne reist på gårder som hadde vært sentrale også i jernalderen.

Både funn og fornminner vitner dermed om velstand i området ved Ranheimsbukta både i eldre og yngre jernalder.

Velstand i Ranheimsområdet har i nyere tid først og fremst vært knyttet til utnyttelsen av vannkraft i Vikelva. Området er et av de tidligste industristeder vi kjenner til i Strinda, og allerede nonnene ved Bakke kloster skal ha drevet med kverndrift her. Senere ble det etablert større møller og sagbruk i tilknytning til elva, og papirfabrikken på Ranheim er årsaken til at vi i dag finner kraftstasjoner nedover elva. Utnyttelsen av vannkraft til kverndrift og sagbruk kjenner vi likevel først fra middelalderen av, og bruken av elva til dette formålet kan derfor ikke ha hatt betydning for gårdenes posisjon i jernalderen. Mer nærliggende er det å søke svaret i Vikelvas opphav – Jonsvatnet.

Vintervegen over Jonsvatnet

Før veinettet ble utbygget i moderne tid, ble åssider og høyder i terrenget foretrukket ved valg av ferdselsveg framfor de ofte våtere områdene nede i dalen. Bratte kleiver og skråninger må likevel ha skapt problemer ved frakt av tyngre gods. Trafikken til lands har derfor alltid vært lettere om vinteren, når snø og is la seg over innsjøer, elver og myrer, og man kunne velge den raskeste vegen over rette myrstrekninger og islagte vann.

I nyere tid har Jonsvatnet spilt en viktig rolle i forbindelse med frakt av tyngre gods vinters tid. Før jernbanen kom, ble kvernstein fra Selbu vinterkjørt utover Selbusjøen til Amdal eller Dragsten, og videre over Jonsvatnet til Trondheim.

Ruten til byen via Amdal og Drakstsjø gikk over Snipptjern, Svarttjern og Hestsjø til sørenden av Jonsvatnet (Rolseth 1947:130). Deretter har kvernsteinen trolig blitt kjørt helt inn til Osen, og fraktet nedover langs Vikelva. Jonsvatnet har også vært viktig i forbindelse med frakt av tømmer i nyere tid. At isen på Jonsvatnet kan tåle store belastninger, ser vi blant annet ved at tyskerne under annen verdenskrig landet bombefly på vannet.

Kvernsteinsindustrien i Selbufjellene kan trolig ikke føres lenger tilbake enn til 1500 – tallet (Alsvik, Sognnes og Stalsberg 1981:12), og kan således ikke ha hatt noen betydning for området ved Jonsvatnet og Ranheim i jernalderen. Det er likevel rimelig å anta at også frakten av kvernstein fulgte eldgamle veiliner gjennom landskapet, og at muligheten for rask frakt av tyngre gods fra Selbu og ut til fjorden vinters tid også har vært benyttet tidligere. Fra Selbu førte veier videre østover mot Tydal og Sverige. Som vi har sett, kan både relieffspennen fra folkevandringstid samt ringspennen fra vikingtid som begge er funnet på storgården Viks grunn, tolkes som spor etter kontakter mot øst.

Strinda i jernalderen

Til tross for at Vik kan oppvise funn som viser at gården har hevet seg over mange av de andre gårdene i Strinda både i eldre og yngre jernalder, er det ikke noe ved det arkeologiske materialet som tilsier at området ved munningen

av Nidelva skal ha vært noe sentrum i Trøndelag før etableringen av kaupangen på Nidarneset. Sentrum både i eldre og yngre jernalder lå i de indre delene av Trondheimsfjorden, hvor både store jordbruksområder og jernframstilling bidro til å bygge opp under den rikdom som kommer til uttrykk gjennom gravminner og gravfunn. Lade gård omtales i sagalitteraturen som sete for både Harald Hårfagre og Håkon jarl i vikingtid, men ut i fra kjente funn og fornminner fra gården, er det vanskelig å se at Lade skal ha hatt noen spesiell posisjon i området forut for dette (Christophersen, A. og Nordeide S.W. 1994: 46, Sognnes 1998:331).

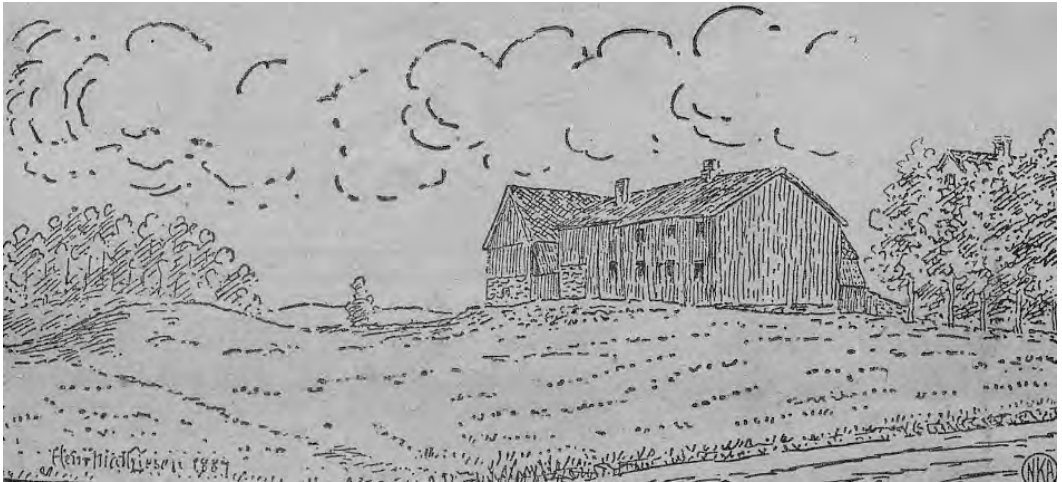
Ser man på det arkeologiske funnmaterialet fra Strinda, er det først og fremst gårdene som ligger ved sjøen øst for Lade, på strekningen Ranheim – Malvik, som utmerker seg når det gjelder funnmengde og kvalitet på funn. Vi har allerede omtalt gården Vik i Ranheimsområdet som en av disse gårdene, og også i Malvik finner vi tilsvarende forhold. Fra gården Vulu kommer et av Norges største skattefunn fra vikingtid, bestående av fire armringer av gull og seks halsringer samt en ringspenne av sølv. Funnet dateres til første halvdel av 900 – tallet. Ikke langt unna, på gården Stav, er det også gjort funn av en betalingsring av gull. Det er ikke urimelig å se denne oppsamlingen av rikdom som et resultat av ferdselsveien som kom ned til fjorden her fra Tydal og Selbu via Mostadmarka.

Selv om hovedvegene fra øst kom ned i Stjørdal og Verdal i jernalderen, kan også andre veger ha vært av betydning for de gårdene som lå i tilknytning til disse. Veien over Jonsvatnet til Selbu må ha vært en av mange veier som førte østover fra Trøndelag i jernalderen i likhet med veien som gikk gjennom Mostadmarka. I tillegg må vi anta at det har funnet sted en del ferdsel fra Bratsberg og Klæbu over Jonsvatnet og ned til Ranheimsområdet.

Som vi har sett, er det først og fremst gårdene som ligger ved sjøen og som samtidig har hatt forbindelseslinjer østover, som utmerker seg av gårdene i Strinda. Antar man at kontroll av ferdsel har vært av betydning for disse gårdenes mulighet til å opparbeide seg det overskudd som kommer til uttrykk gjennom det arkeologiske materialet, trenger ikke

nødvendigvis Lade gård å ha hatt den mest gunstige beliggenheten langs fjordbremmen.

Kongemaktens overtakelse av Lade gård og den påfølgende etableringen av jarlesetet her i vikingtid representerer dermed et brudd med de gamle maktforholdene i Strinda. Ladejarlene kontrollerte et handelssystem på et overregionalt nivå, og var derfor ikke i like stor grad avhengige av de mer lokale ferdselsvegene slik gårdene i Strinda hadde vært. I diskusjonen omkring opprettelsen av jarlesetet på Lade og byoppkomsten, har man da også påpekt at Lade ble særlig interessant først da noen tok mål av seg til å beherske hele Trondheimsfjorden (Berglund 2000:255). Fra Lade kunne man, med støttepunkter ved fjordmunningen, lettere kontrollere handelstrafikken mellom kyst og innland.

På Ranheim nedre lå det tidligere flere gravhauger. På denne tegningen av gården fra 1887, ser vi til venstre i bildet to av disse. En av haugene ble benyttet som potetkjeller, og gikk derfor under navnet "Kjellerhaugen". Tegning: Henrik Mathiesen.

Kilder:

Alsvik, E., Sognnes, K., Stalsberg A. 1981: Kulturhistoriske undersøkelser ved store Kvern fjellvatn. Det Kgl. Norske Videnskabers Selskab, Museet. Rapport arkeologisk serie 1981:1.

Berglund, Birgitta 1995: Kontakter over kjølen i Midt – Skandinavia i romertid og folkevandringstid. SPOR nr. 2 1995

Berglund, Birgitta 2000: Sentra, makt-kamp og kontakt: arkeologiske strandhogg. I: Sakshaug, E. og Sneli, J. A (red): Trondheimsfjorden. Tapir forlag.

Christophersen, A, Nordeide S. W 1994: Kaupangen ved Nidelva. Riksantikvarens skrifter nr. 7.

Klüwer, L. D 1823: Norske Minde-mærker, aftegnede paa en Reise igjennem en Deel af det Nordenfjeldske og beskrevne af Lorentz Diderich Klüwer. Udgivne af det Kongelige Norske Videnskabers Selskab i Trondhjem

Lindquist, Anna – Karin, Ramquist Per H 1993: Gene. En stormansgård från äldre järnålder i Mellannorrland

Marstrander, Sverre 1949: Trøndelag – Birka. Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab Museet. Årsberetning for 1948

Mathiesen, Henrik 1903: Gaarden Vik i Strinden. NOR

Mathiesen, Henrik 1909: En interessant gammel Gaard i Strinden. Dagsposten 1909/382

Petersen, Theodor 1939: Oldtidsminner i Strinda. Strinda bygdebok bd. I

Rolseth, P.O. 1947: Kvern fjellet. Selbu og Tydals historie. Selbu og Tydal historielag

Rygh, Karl 1880: Faste fornlevninger og oldsagfund i Søndre Thronhjems Amt. VSS 1879. Thronhjems. Utgave med håndskrevne notater av K. Rygh oppbevart ved Seksjon for arkeologi og kulturhistorie, Vitenskapsmuseet.

Rygh, Oluf 1901: Gaardnavne i Søndre Trondhjems Amt. Oplysninger samlede til brug ved matrikelens revision. Bind XIII.

Schøning, Gerhard 1910: Reise som gienem en Deel af Norge i de aar 1773, 1774, 1775 paa Hans Majestæt Kongens bekostning. Andre bind. Trondhjem.

Sognnes, Kalle 1998: Trondheimen før Nidaros – Trøndelags vikingtid fra en arkeologisk synsvinkel. Historisk tidskrift 3/1998.

Forfatteren, Merete Moe Henriksen, er vokst opp på Strinda. Hun er utdannet arkeolog, og arbeider for tiden som forskningsassistent ved Seksjon for arkeologi og kulturhistorie, Vitenskapsmuseet, NTNU, hvor hun har vært ansatt siden 1999. Hun har spesielt arbeidet med bosetningshistorie i jernalderen.